

Le Bon Breton

Een scriptie over het beeld en de rol van Bertrand du Guesclin

Onderzoekseminar III – Oorlog en Vrede

Arjan Nuijten 3213994

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. Verantwoording	5
3. De Aanloop	6
4. Geef me de Ruimte	9
5. Ridder Bertrand	14
6. Du Guesclin in Spanje	20
7. De Connétable	25
8. Het beeld van Du Guesclin	29
9. Conclusie	32
10. Literatuurlijst	35
11. Bijlagen	37

Inleiding

Thea Beckman heeft met haar historische jeugdromans bij veel jongeren de interesse weten te wekken voor geschiedenis. Het beste voorbeeld hiervan is wellicht *Kruistocht in Spijkerbroek* (1973), waarvoor Beckman ook beloond is met een Gouden Griffel. Het bijzondere aan de boeken is dat ze tot op zekere hoogte historisch correct zijn en dat ze niet tot fantasie beperkt blijven.

In haar trilogie over de Honderdjarige Oorlog, bestaande uit de boeken *Geef me de Ruimte!* (1976), *Triomf van de Verschroeiide Aarde* (1977) en *Het Rad van Fortuin* (1978), portretteert ze een Bretons ridder, genaamd Bertrand du Guesclin. Hij vormt de leidraad in alle drie de delen, aangezien de drie hoofdpersonen van de trilogie met hem bevriend raken en hem meermaals helpen of door hem geholpen worden. De trilogie voert ons van Brugge naar Frankrijk en Spanje en omvat zo een groot gedeelte van het leven van Bertrand Du Guesclin.

Geef me de Ruimte! vertelt over Marije Wartelsdochter die uit Brugge vlucht om aan uithuwelijking te ontkomen. In Frankrijk gaat ze op zoek naar ware liefde en avontuur, die ze vindt door te trouwen met reizende muzikant Berton de Fleur. Door hem wordt ze omgedoopt tot Marie Claire. Samen belanden ze midden in de Honderdjarige Oorlog en raken ze bevriend met Bertrand du Guesclin, die op listige wijze de Engelsen weet te verslaan. Bij de slag om Poitiers in 1356 is hij echter afwezig en worden de Fransen genadeloos verslagen, wat Frankrijk in rumoerige tijden stort.

Triomf van de Verschroeiide Aarde bespreekt het verhaal van Matthis, de pleegzoon van Marie Claire, die als heraut in het leger van Bertrand du Guesclin dient. Daarnaast maakt Matthis de Jacquerie mee, een boerenopstand als gevolg van de slechte wending van de oorlog. In *het Rad van Fortuin* is de hoofdrol weggelegd voor de tweede pleegzoon van Marie Claire, de kleine Robert. Als spion dient de kleine Robert Bertrand du Guesclin tijdens zijn veldtochten in Spanje, waarin hij Hendrik II van Castilië op de troon helpt.

Het is deze trilogie die er onder andere voor gezorgd heeft dat de Breton Bertrand du Guesclin in Nederland wellicht net zo bekend is als in Frankrijk. Voor historische werken over Du Guesclin zijn we echter grotendeels aangewezen op Franse literatuur, die zich bovendien vooral baseert op *La Chanson de Bertrand du Guesclin* van Jean Cuvelier uit de veertiende eeuw. Toch is het niet verwonderlijk dat Bertrand du Guesclin de spil vormt van mooie verhalen, zowel in contemporaine kronieken als hedendaagse literatuur en historische werken. Zijn leven omvat immers allerlei aspecten van het kriegsleven in de Middeleeuwen.

Zo lijkt het in de romans alsof Du Guesclin zowel de wereld van feodale loyaliteit in dienst van de Franse koning, als de wereld van huurlingen verpersoonlijkt. Daarnaast zijn de tactieken die hij toepast uitzonderlijk voor de Franse legers in deze fase van de oorlog. Bovendien geeft het leven van Du Guesclin ons een kijkje in de wereld van gevangenschap en losgeld. Uitzonderlijk is ook het feit dat hij uit een lage adellijke familie helemaal weet op te klimmen tot de hoogste rang van *connétable*, opperbevelhebber onder de Franse koning.

Ik wil in mijn scriptie het beeld van Bertrand du Guesclin onderzoeken en kijken welke rol en betekenis Bertrand Du Guesclin daadwerkelijk had in de Honderdjarige Oorlog. Dit wil ik doen door middel van een vergelijking tussen de trilogie van Thea Beckman en daadwerkelijke historische bronnen over de Honderdjarige Oorlog en Bertrand du Guesclin. Net als in de trilogie zal ik in mijn werk chronologisch te werk gaan. Ik zal echter beginnen bij de jonge jaren van Du Guesclin, die Thea Beckman zelf niet bespreekt. Gedurende het stuk zullen vragen als wat de motieven waren voor Du Guesclin en of hij echt zo vernieuwend was op tactisch gebied een rol spelen.

Hoewel de trilogie verschillende fasen en aspecten van de Honderdjarige Oorlog beschrijft, waaronder de slag bij Poitiers in 1356 en de Jacquerie in 1358, wil ik me in dit stuk vooral richten op de beschreven stukken waar Bertrand du Guesclin zelf bij betrokken was. De gebeurtenissen van de Honderdjarige Oorlog dienen als een belangrijk raamwerk hiervoor. Ook wil ik ingaan op de periode van 1370 tot 1380 die Thea Beckman slechts in haar epiloog omschrijft. In 1370 wordt Du Guesclin immers tot *connétable* benoemd, en er volgt nog een periode van tien jaar tot zijn dood in 1380 waarin hij belangrijke diensten vervuld voor de Franse kroon. In het laatste

hoofdstuk wil ik nog terugkomen op het beeld wat er bestaat over Du Guesclin in de boeken van Thea Beckman en in de overige literatuur.

Verantwoording

Thea Beckman heeft zich voor het schrijven van haar trilogie laten beïnvloeden door *La Chanson de Bertrand du Guesclin*, bestaande uit meer dan 20.000 versregels en geschreven door Jean Cuvelier in de veertiende eeuw. Zij heeft daarnaast onder andere het werk van Simeon Luce, *Histoire de Bertrand du Guesclin et de son époque* geraadpleegd. Het was Simeon Luce die de taak op zich had genomen het standaardwerk te schrijven over *Le Bon Breton*, maar hij zou niet verder komen dan deel I.

Ikzelf heb helaas geen toegang kunnen krijgen tot het werk van Simeon Luce en kan de beweringen die Thea Beckman doet over Du Guesclin niet toetsen aan het belangrijkste historische werk dat ze zelf gebruikte. Indirect is dit tot op zekere hoogte wel mogelijk, omdat het werk van Simeon Luce, hoewel onvoltooid, niet kan ontbreken in een biografie over Bertrand du Guesclin. Veel van de moderne literatuur die ik heb wel kunnen raadplegen verwijst dus vaak naar het werk van Luce.

Wel heb ik toegang gehad tot een deel van de contemporaine bronnen die er over Du Guesclin te vinden zijn. Het *Chanson* van Cuvelier kon ik via de bewerking van E. Charriere lezen. Daarnaast had ik dankzij de vertalingen van Steve Muhlberger toegang tot vele stukken van Jean Froissart (1337-1405). Verder heb ik het gedicht *Ballade sur le trépas de Bertrand Du Guesclin* van Eustache Deschamps (1340? – 1404) kunnen lezen. Met name het *Chanson* van Cuvelier en de kronieken van Froissart vormen nog steeds een belangrijke kern voor de moderne werken die Bertrand du Guesclin bespreken. Het *Chanson* van Cuvelier is vooral een heldendicht en verheerlijking van Bertrand du Guesclin, wat deze bron twijfelachtig maakt. De kronieken van Froissart bieden betere houvast, maar vormen geen geheel.

Het werk van Michael Jones, *Letters, Orders and Musters of Bertrand du Guesclin, 1357–1380*, ontbreekt echter in mijn geraadpleegde literatuur. Dit werk, wat in 2004 is uitgebracht, brengt bijna alle bronnen en gegevens die met Du Guesclin te

maken hebben samen. Voor een hedendaags compleet werk over Du Guesclin is het werk van Michael Jones dan ook onmisbaar. Met de schaal van mijn scriptie en de vraagstelling waarmee ik te werk ga, moet het ontbreken van het werk van Michael Jones echter geen problemen opleveren.

De Aanloop

Bertrand du Guesclin werd in 1320 op het landgoed Motte-Broons geboren en was van lage adellijke afkomst. In de trilogie van Thea Beckman wordt de jeugd van Bertrand du Guesclin niet beschreven, slechts zijn afkomst wordt aangekaart. Toch zien we in Thea Beckmans beschrijving veel eigenschappen terug die Jean Cuvelier Bertrand al vanaf zijn jeugd toedicht, zoals zijn lelijke boerse uiterlijk. Vooral dit kenmerk wordt door de drie boeken van Thea Beckman heen constant benadrukt. Cuvelier beweert in zijn *Chanson* dat Du Guesclins lelijke uiterlijk zelfs voor haat bij zijn ouders zorgde en dat zij hem dood wensten.¹

Zijn boerse uiterlijk zou hem gedurende zijn jeugd parten spelen. Zo schijnt hij bij een familie aangelegenheid niet bij zijn vader aan tafel gezeten te mogen hebben, ondanks dat hij de oudste zoon was in de familie. Terwijl zijn broertjes als hertogen bediend werden zat de gefrustreerde Bertrand als zesjarige in een hoek van de kamer.² Dit alles lijkt echter zijn opkomst uit het niets tot held van Frankrijk extra fleur mee te geven – een genre waar men in de Middeleeuwen niet vreemd mee was. Tussen de regels door wordt Du Guesclin wel vergeleken met andere middeleeuwse legendes als Arthur en Roland.

Bertrand Du Guesclin zou ongeletterd zijn geweest, ondanks het feit dat hij van lage adel was. Thea Beckman vertelt in haar bijlage over lezen en schrijven in de Middeleeuwen³ (op een speelse manier) dat Du Guesclin vroeger altijd spijbelde van school en daardoor nooit meer dan zijn naam heeft leren schrijven. Cuvelier geeft een soortgelijke reden. In plaats van een adellijke opleiding te genieten hield Du Guesclin

¹ E. Charriere, *Chronique de Bertrand du Guesclin par Cuvelier* (Paris 1839) 5.

² Enoch Vine Stoddard, *Bertrand du Guesclin: constable of France : his life and times* (Michigan 1980) 2-3.

³ Thea Beckman, *Het Rad van Fortuin* (Rotterdam 1999) 331.

zich liever bezig met het bevechten van de boerenzonen in zijn streek en het organiseren van kleine wedstrijden en vechtpartijtjes onderling.⁴

Zijn voorliefde voor sport en militair schouwspel bracht hem in 1337 naar een toernooi in Rennes, dat ter ere van het huwelijk tussen Karel van Blois en de dochter van de hertog van Bretagne werd gehouden. Hier zou hij, gehuld in de uitrusting van zijn neef, mening tegenstander van zijn paard hebben gelicht. Ook zijn vader deed mee, maar Bertrand weigerde met hem het steekspel te spelen. Toen Bertrand in een latere ronde zijn helm verloor en zo bekend werd wie de nieuwkomer was, kon hij eindelijk rekenen op een trotse vader.⁵

Het had niet beter kunnen uitpakken voor deze militair in hart en nieren aangezien de Honderdjarige Oorlog zou uitbreken op het moment dat hij volwassen werd. Met de dood van de Franse koning Karel IV stierf ook het Huis van Capet uit. Zonder directe mannelijke troonopvolger was het de vraag wie de troon zou moeten bestijgen. Filips van Valois maakte aanspraak op de troon als neef van de gestorven koning. Ook Eduard III van Engeland, die via zijn moeder verbonden was aan Karel IV, kon aanspraak maken op de Franse titel. Aanvankelijk liet hij dit zitten maar hij eiste uiteindelijk toch zijn titel op nadat de strijd over het bezit van Gascogne losbarstte.⁶

En hoewel de Honderdjarige Oorlog het onafhankelijke hertogdom Bretagne wellicht niet meteen bereikte, zou daar al snel verandering in komen. In 1341 brak hier eveneens een oorlog uit over een opvolgingskwestie. Jan III, hertog van Bretagne, stierf op 30 april 1341, maar liet geen kinderen na. Zowel Karel de Blois als John de Montfort eisten de titel op. Hoewel Jan van Montfort de halfbroer was van Jan III, besliste het Parlement van Parijs in het voordeel van Karel van Blois, die via zijn vrouw verbonden was aan Jan III. Hierop besloot Jan van Montfort de steun in te roepen van Eduard III, waarna Karel van Blois de hulp inriep van zijn oom, Filips VI van Frankrijk.⁷

⁴ Stoddard, *Bertrand du Guesclin*, 4-5.

⁵ Charriere, *Chronique par Cuvelier*, 20-23.

⁶ Christopher Allmand, *The Hundred Years War: England and France at War, c.1300-c.1450* (Cambridge 1988) 9-11.

⁷ Stoddard, *Bertrand du Guesclin*, 31-33.

Deze Bretonse successieoorlog zou zich jarenlang voortstelen en een belangrijk onderdeel vormen van het grotere conflict tussen Engeland en Frankrijk. Bretagne zou op deze manier Du Guesclins leerschool vormen en hem voor langere tijd buiten het grotere schouwspel houden. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Du Guesclin niet aanwezig was bij de grote veldslagen, respectievelijk de Slag bij Crécy (1346) en Poitiers (1356). Thea Beckman laat ons deze veldslagen via de ogen van haar rondtrekkende helden echter wel meemaken.

Du Guesclin zou zich in de Bretonse successieoorlog aan de kant van Karel van Blois, zijn latere leenheer, scharen. (In 1353 overleed Robert du Guesclin, waardoor Bertrand het landgoed Motte-Broons erfde⁸.) Volgens Cuvelier bracht hij een compagnie van zestig man bij elkaar die hij betaalde door juwelen van zijn eigen moeder te stelen. Met zijn manschappen zou hij het de Engelsen behoorlijk lastig maken. De bossen van Bretagne, ook wel eens omschreven als het mythische Brocéliande, vormde het perfecte terrein voor het toepassen van *hit & run* tactieken: het snel toeslaan, chaos scheppen en vervolgens weer vliegensvlug verdwijnen.⁹

⁸ Jean Fauvier, *La Guerre de Cent Ans* (Paris 1981) 288.

⁹ Richard Vernier, *The Flower of Chivalry. Bertrand Du Guesclin and the Hundred Years War* (Woodbridge 2003) 39-40.

Geef me de Ruimte

De hoofdpersonen in *Geef me de Ruimte!* komen Bertrand du Guesclin voor het eerst tegen in de bossen van Bretagne. Ze ontmoeten hem in de buurt van het kasteel Fougeray rond het jaar 1350. Tegen deze tijd hebben Marie Claire, Berton de Fleur en hun pleegzoon Matthis al verschillende facetten van de veertiende eeuw en de Honderdjarige Oorlog voorbij zien komen. Marie Claire heeft Berton de Fleur na de Slag bij Crécy zijn wonden verzorgd. Een aantal jaar later, getrouwd en dienst doende als reizende muzikanten, komen ze in de buurt van Amiens de jonge Matthis tegen die wees geworden is als gevolg van de Zwarte Dood.

Ze hebben tijdens hun reizen al gehoord van de partizanenleider Bertrand du Guesclin die het de Engelsen troepen in Bretagne behoorlijk lastig maakt door constant raids uit te voeren. De inname van kasteel Fougeray is een van de eerste noemenswaardige prestaties die Du Guesclin geleverd zou hebben volgens Cuvelier. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Thea Beckman haar helden Du Guesclin laat ontmoeten op de vooravond van de inname. We krijgen de volgende beschrijving:

*'Het is een zware, bijna vierkant gebouwde kerel, zó donker van uiterlijk dat hij een morenkind lijkt. Hij heeft een afschuwelijk platte neus, een hangsnor, giftig groene ogen, een kin als een rotsblok, een laag voorhoofd waar het zwarte haar verward overheen hangt. Ongelooflijk gespierde armen, benen als boomstronken en een stem als de klank van een gebarsten blok. Met die stem vloekt en tiert hij'*¹⁰

De volgende dag worden de hoofdpersonen ooggetuigen van de listigheid van Du Guesclin. Du Guesclin heeft het kasteel Fougeray al dagenlang in de gaten gehouden en weet wanneer het overgrote deel van het garnizoen het kasteel verlaat. De inname van Fougeray, die Thea Beckman vervolgens beschrijft, komt goed overeen met de versie in het *Chanson* van Cuvelier. Door zich met blokken hout voor te doen als houthakkers, wisten Du Guesclin en twintig tot dertig anderen het kasteel veilig te benaderen en werd de poort voor ze geopend. Vervolgens zorgden ze er met de blokken hout voor dat de poort niet meer dicht kon en vielen ze het resterende garnizoen aan.

¹⁰ Thea Beckman, *Geef me de ruimte* (Rotterdam 1999) 98.

In de versie van Thea Beckman weet Du Guesclin na een felle strijd en met de fictieve Berton de Fleur aan zijn zijde het kasteel te veroveren. Alle overlevende Engelsen worden vervolgens ter plekke gedood. In de versie van Cuvelier spant het erom en draait de aanval uiteindelijk uit op een overwinning, omdat er onverwacht een Franse compagnie te hulp schiet, waarvan Du Guesclin eerst bang is dat het Engelsen zijn.¹¹

Cuvelier meldt vervolgens niet dat Du Guesclin Fougeray later terug zou verkopen aan de Engelse Robert Knowles.¹² Thea Beckman is hier echter dankzij Simeon Luce wel van op de hoogte en meldt dit dan ook in haar verhaal. Het is mogelijk dat Cuvelier hier geen weet van had, maar het is logischer dat hij dit oneervolle aspect van oorlogvoering niet wilde vermelden. Thea Beckman besluit dit deel echter wel toe te voegen, want hoewel ze Du Guesclin graag als een heer afschildert gaat ze niet voorbij aan de absurde werkelijkheid van oorlogvoering.

Thea Beckman laat haar helden een aantal jaar later terugkeren naar Bretagne. Dit keer treffen ze Du Guesclin aan in de buurt van kasteel Montmuran. Hugh de Calverley is met een compagnie Engelsen op weg om het kasteel te belegeren. Du Guesclin weet hem echter in het bos op weg naar het kasteel in een hinderlaag te laten lopen en neemt Hugh de Calverley, zijn latere vriend, gevangen. Volgens een zeventiende-eeuwse bron werd Du Guesclin vervolgens door de heer van het kasteel, en luitenant van de koning, Arnoul D'Audrehem tot ridder geslagen. Cuvelier maakt echter geen notie van de gebeurtenissen rond Montmuran en beweert dat Du Guesclin pas na de succesvolle verdediging van Rennes door Karel van Blois tot ridder werd geslagen. Deze versie lijkt logischer aangezien Karel van Blois Du Guesclins leenheer was.¹³

Thea Beckman is wederom dankzij het werk van Simeon Luce op de hoogte van de twee verschillende verhalen. Zij kiest uiteindelijk ook voor de versie van Cuvelier. In haar verhaal over de hinderlaag bij Montmuran weigert Arnoul D'Audrehem Du Guesclin tot ridder te slaan, ondanks aandringen van een andere

¹¹ Charriere, *Chronique par Cuvelier*, 34-41.

¹² Vernier, *The Flower of Chivalry*, 43.

¹³ Ibidem, 45-46.

ridder. Zogenaamd voelde D'Audrehem zich te verheven boven de ongeletterde boer Du Guesclin.

Thea Beckman laat Du Guesclin in *Geef me de Ruimte!* na de slag bij Montmuran afvaren naar Engeland, om daar de plaats van zijn leenheer Charles de Blois in te nemen als gijzelaar, terwijl Karel van Blois zijn losgeld bij elkaar mag zoeken in Frankrijk. Het is echter maar de vraag of Du Guesclin daadwerkelijk de plaats van Karel van Blois heeft ingenomen. Richard Vernier, schrijver van *The Flower of Chivalry*, is van mening dat het hier ook een andere Du Guesclin kan betreffen.¹⁴ Of het daadwerkelijk gebeurd is of niet, Thea Beckman laat er in haar hoofdstuk geen gras over groeien. Eerst beledigt Bertrand Eduard III aan zijn eigen hof en vervolgens maakt hij Londen maandenlang onveilig.¹⁵

¹⁴ Vernier, *The Flower of Chivalry*, 46.

¹⁵ Beckman, *Geef me de Ruimte!*, 182-191.

Triomf van de Verschroeide Aarde

Thea Beckman begint haar tweede boek, *Triomf van de Verschroeide Aarde*, met de fictieve Matthis die zich als heraut aansluit bij Du Guesclin, terwijl ze aan de vooravond staan van de belegering van Rennes.

Pas met de succesvolle verdediging van deze stad in 1356-1357 zou Du Guesclin meer bekendheid genieten.¹⁶ Terwijl de Prins van Wales zegevierde bij Poitiers en daar de Franse koning Jan II gevangen nam, had de hertog van Lancaster in het noorden minder geluk.

Op 3 oktober 1356 belegerde de hertog voor Rennes, en hij zou daar de komende negen maanden niet meer vandaan komen. Rennes was loyaal aan Karel van Blois en vormde de hoofdstad van het hertogdom. Als de hertog van Lancaster erin zou slagen Rennes succesvol te veroveren, zou dat kort zo na de nederlaag bij Poitiers, een flinke dreun zijn voor Bretagne en de positie van Frankrijk.¹⁷

Terwijl de hertog van Lancaster Rennes afsloot van de buitenwereld, werden de Engelse aanvoerlijnen en kampementen voortdurend bestookt door Du Guesclin en zijn compagnie van Bretonnen. In Rennes zelf werd de leiding verdeeld onder de heer van Penhoët, Tort-Boiteux, en Bertrand de Saint-Pern, die Rennes aanvankelijk goed wisten te verdedigen. Later zou Du Guesclin zich bij hen voegen waardoor de stad een grote belegering af wist te slaan.¹⁸

Er is nogal wat verschil tussen wat Cuvelier verteld over het beleg van Rennes en de versie die Thea Beckman in haar boek naar voren brengt. Zo komt Tort-Boiteux in het verhaal van Thea Beckman helemaal niet voor. Dat de hertog van Lancaster de muren van Rennes liet ondermijnen en dat Tort-Boiteux dit wist tegen te gaan, komt niet aan bod. Om de ogen van de inwoners van Rennes uit te steken liet de hertog volgens Cuvelier honderden varkens rondlopen voor de muren. Tort-Boiteux lokte deze vervolgens naar binnen door een big te laten krijsen bij de poort.

¹⁶ Kenneth Fowler, 'Bertrand du Guesclin. Careerist in Arms?' *History Today*, 39 (1989) 37-43.

¹⁷ Fauvier, *La Guerre de Cent An*, 287-288.

¹⁸ Stoddard, *Bertrand du Guesclin*, 70, 78.

Deze actie wordt door Thea Beckman echter aan Du Guesclin toegeschreven, die op zich op dat moment echter nog buiten de muren bevond. Du Guesclin wist later met een aantal karren vol voedsel door de verdedigingslinie van de hertog heen te breken en zich bij het garnizoen in de stad te voegen. Zowel bij Cuvelier als Thea Beckman was het aan Du Guesclin te danken dat de stad verschillende bestormingen daarna afweerde. De hertog van Lancaster had zelfs belegeringstorens gebouwd om op de muren te kunnen komen, maar deze werden door Du Guesclin simpelweg in brand gestoken.¹⁹

De hertog was onder de indruk van Du Guesclin en heeft geprobeerd hem aan zijn kant te krijgen door hem land en titel aan te bieden. Du Guesclin sloeg het aanbod echter af – zolang zijn leenheer Karel van Blois nog in oorlog was met onder andere de hertog zelf, wilde Du Guesclin zijn heer niet verraden.²⁰ Thea Beckman brengt dit echter iets minder genuanceerd en laat Du Guesclin als ware Franse patriot het aanbod afslaan.²¹

Rennes zou het beleg uiteindelijk overleven, omdat de Prins van Wales en Jan II in Bordeaux een wapenstilstand bewerkstelligden. Ook de hertog van Lancaster was gebonden zich hieraan te houden. Rennes moest haar vrijheid wel afkopen – de kosten van het beleg moesten aan de hertog vergoed worden. Zijn trots zou er echter niet minder door gekrenkt worden.²²

¹⁹ Vernier, *The Flower of Chivalry*, 49-52.

²⁰ Ibidem, 50-51.

²¹ Thea Beckman, *Triomf van de verschroeiide aarde* (Rotterdam 1999) 72-74.

²² Stoddard, *Bertrand du Guesclin*, 83.

Ridder Bertrand

Nadat Rennes met hulp van Bertrand du Guesclin de Engelse belegering had overleefd, werd Du Guesclin door zijn leenheer Karel van Blois tot ridder geslagen, mits we de versie van Cuvelier aanhouden. De Bretonse successieoorlog zou een aantal jaar van rust meemaken en de Dauphin, Karel V van Frankrijk, beloonde Du Guesclin met een jaarlijks bedrag van 200 *livres* voor de rest van zijn leven²³. Daarnaast kreeg hij het bevel over het kasteel bij Pontorson toegewezen, dat een essentiële verdedigingsrol speelde aan de grens met Normandië.

In 1359 werd Du Guesclin gevangen genomen door een ridder onder het bevel van Robert Knowles. Het jaar daarop werd hij de gevangene van zijn oude rivaal Hugh de Calverley, met wie hij nog goede vrienden zou worden. Desalniettemin viel Du Guesclin niet uit de gratie bij de Dauphin. Hij werd beide keren vrijgekocht met losgeld van de Dauphin en verschillende andere edelen. Ook het vertrouwen in Du Guesclin als militair leider was niet verdwenen. Zo kreeg Du Guesclin 80.000 *livres* ter beschikking om een leger op te stellen dat de plunderende compagnieën van Engelsen en Navarezen moest aanpakken. Deze rol was perfect weggelegd voor Du Guesclin, die met zijn met jarenlange ervaring als plunderaar de tactiek van de vijand als geen ander kende.²⁴

Terwijl Du Guesclin in Noord-Frankrijk de Engelsen succesvol wist af te slaan, ontweek de Dauphin een confrontatie met de Prins van Wales in het westen van Frankrijk. Door de tactiek van verschroeiide aarde toe te passen en de Prins daarbij essentiële voorraden te ontnemen, wist hij de Engelse *chévauchees*, plundertochten die erop gericht waren een Franse aanval te ontlokken, tot een halt te brengen.²⁵ Jan II en Eduard III wisten in 1360 vrede te sluiten in het Verdrag van Brétigny, dat een einde bracht aan de Engelse invallen. Frankrijk moest enkele provincies zoals Poitou

²³ Jean Lemoine, 'Du Guesclin armé chevalier' *Bibliothèque de l'école des chartes*, 56 (1895) 84-89.

²⁴ Fowler, 'Bertrand du Guesclin. Careerist in Arms?' 38.

²⁵ David Green, *Edward the Black Prince. Power in Medieval Europe* (Harlow 2007) xiv.

afstaan aan Engeland (Zie Bijlage I). Bovendien bleek het losgeld dat nodig was om Jan II vrij te kopen een enorme kostenpost te zijn voor Frankrijk.²⁶

Het eerste deel van *Triomf van de Verschroeide Aarde* van Thea Beckman, dat het beleg van Rennes beslaat, sluit af met de hoofdpersoon Matthis die naar Parijs vertrekt om geld te vragen aan de Dauphin. In de twee delen die volgen komt Du Guesclin niet meer voor tot aan de laatste paar bladzijdes waarin Matthis herenigd wordt met zijn heer. Dan vertelt Du Guesclin in vogelvlucht wat hij zelf de afgelopen twee jaar heeft uitgespookt. Dit lijkt goed overeen te komen met wat we van Du Guesclin weten in deze jaren:

*'Nom de Dieu, Matthis, je bent toch een rare. Ik stuur je om een boodschap naar Parijs en je blijft twee volle jaren weg. Intussen heb ik het razend druk, ik jaag achter de plundercompagnieën aan, bots op Robert Knolles en we zijn het er nog niet over eens of ik hem, of dat hij mij een paar dagen gevangen heeft genomen, ik voer oorlog tegen de Navareners, zit de hertog van Lancaster achter de vodden, ik verdedig Mont Saint-Michel tegen iedereen die er maar een oogje aan durft te wagen, ik kus tussen de bedrijven door mijn lieve Tiphaine en luister gehoorzaam naar haar voorspellingen, ik sla Bascon de Mareuil van Pontorson vandaan, ik zuiver de valleien van bandieten. En dat alles zonder de steun van mijn heraut, zonder een jonge kerel die met vier snaren en één dichtregel in staat is al mijn zorgen op de vlucht te jagen!'*²⁷

Karel van Navarra vormde in de jaren na de vrede van Brétigny een grote bedreiging voor de Dauphin. Hij dacht recht te hebben op het hertogdom van Bourgondië als mannelijke afstammeling van de laatste hertog. Jan II had echter de controle over het hertogdom, en hij had zich voorgenomen dit aan zijn zoon Filips te schenken. Toen Jan II in 1364 stierf, was de Dauphin er alles aangelegen om zich tot koning te kronen in Reims en het hertogdom aan zijn broer te schenken. Karel van Navarra probeerde Karel V hiervan te weerhouden en had een leger onder leiding van Captal de Buch op pad gestuurd.²⁸

²⁶ Allmand, *The Hundred Years War*, 18-20.

²⁷ Beckman, *Triomf van de Verschroeide Aarde*, 312.

²⁸ Favier, *La Guerre de Cent Ans*, 290-294.

De intenties van Karel van Navarra waren niet onbekend. Overal in West-Frankrijk probeerde hij compagniekapiteins te rekruteren en berichten daarover bereikte de Dauphin al gauw. Karel van Navarra had de ervaren Captal de Buch als hoofd van zijn leger aangewezen en deze wist al gauw een groot aantal soldaten bij elkaar te brengen. Charles V en Du Guesclin waren echter voorbereid. Onder leiding van de graaf van Auxerre werd een leger bij elkaar gebracht dat Captal de Buch moest stoppen. Omdat er al voorbereidingen waren getroffen voor de belegering van het kasteel Rolleboise, wat nu niet door ging, was er al snel een aardige strijdkracht bij elkaar gebracht.²⁹

Bij Cocherel kwamen de twee legers tegenover elkaar te staan. Captal de Buch, slim als hij was, had zich echter verschanst op een moeilijk inneembare heuvel. Binnen het Franse kamp brak er een crisis uit over wie het bevel had. De jonge graaf van Auxerre besloot dat uiteindelijk over te dragen aan de meest ervaren persoon onder hen, Du Guesclin. Hij wist wel beter dan de vijand op zijn heuvel te bestormen, zoals de Franse ridderlegers hadden gedaan bij Crécy en Poitiers.³⁰

Het lukte Du Guesclin om het leger van Captal de Buch van zijn heuvel te lokken door een chaotische terugtrekking na te bootsen. Schijnbaar trapte Captal de Buch hier niet in. Een van diens aanvoerders, John Jewel – verdediger van kasteel Rolleboise - was echter begerig Du Guesclin te verslaan en viel zonder toestemming aan. Captal de Buch zag zich hierdoor ook genoodzaakt zich in de strijd te storten. Aanvankelijk leek het grotere en sterkere leger van Captal de Buch stand te houden. Du Guesclin liet echter zijn versterkingen Captal de Buch in de flanken aanvallen. Hierdoor kreeg Du Guesclin de overhand en werd het leger van Captal de Buch al gauw verslagen.³¹

²⁹ Favier, *La Guerre de Cent Ans*, 295-298.

³⁰ Sumption, *The Hundred Years War II*, 506.

³¹ Favier, *La Guerre de Cent Ans*, 298-299.

Met de voorbereidingen van de slag bij Cocherel opent het derde boek van Thea Beckman, *Rad van Fortuin*. De dreiging die uitging van Karel van Navarra wordt door Thea Beckman goed weergegeven, maar de details over de opvolgingskwestie blijven achterwegen. In de hele trilogie is de slag bij Cocherel zelf wel het meest accuraat weergegeven. Zowel de discussie over wie het Franse leger leiding moet geven, als het Navarese leger dat in de list trapt, komt hierin, hetzij in roman vorm, terug.

Met een verslagen Captal de Buch kon de Dauphin zich enkele dagen later met een gerust hart tot koning laten kronen. De overwinning zou het begin vormen van het herstel van Frankrijk. Als dank voor zijn belangrijke overwinning kreeg Du Guesclin het graafschap Longueville toegewezen.³² Een aantal maanden later zou Du Guesclin zich minder gelukkig prijzen. In 1363 kwamen Karel van Blois en Jan van Montfort³³ na een lange wapenstilstand bijna tot een overeenkomst over de verdeling van Bretagne. De wapenstilstand verliep echter al voor ze het eens konden worden en voordat de zaak bij de Prins van Wales was voorgelegd. Jan van Montfort belegerde vervolgens de havenplaats Auray. Wilde Karel van Blois zijn zaak nog sterk maken, dan moest hij de plaats wel ontzetten.

Karel van Blois werd vergezeld door Du Guesclin, en Jan van Montfort door onder andere Hugh de Calvely en John Chandos. Karel V van Frankrijk was niet helemaal gelukkig met het feit dat Du Guesclin zijn leenheer Karel van Blois te hulp schoot. Du Guesclin had immers nog de taak om de resterende Navarese troepen en vestigingen uit te schakelen. Daarnaast wilde Karel V zijn neutraliteit benadrukken en zijn schatkist sparen. Daarom ontnam hij Du Guesclin's bevel in Normandië.³⁴

Voordat het tot een treffen kwam werd er eerst getracht tot een overeenkomst te komen tussen beide partijen. Jan van Montfort wilde wel inschikken, maar de Engelse edelen aan zijn zijde zagen het gevecht graag tegemoet. De Bretonse edelen die hun steun verleenden aan Karel van Blois zagen liever af van een gevecht. Du

³² Fowler, 'Bertrand du Guesclin. Careerist in Arms?', 38.

³³ De zoon van John de Montfort. Charles de Blois originele tegenstander is in 1345 gestorven.

³⁴ Sumption, *The Hundred Years War II*, 518.

Guesclin bleef echter achter zijn leenheer staan en schijnt hem zelfs aangespoord te hebben tot een snelle aanval.³⁵

Bij het begin van het gevecht deserterden veel Bretonse manschappen, waaronder delen van Du Guesclins troepen. Een flank kwam hierdoor open te liggen en Karel van Blois kon al snel een directe aanval op hemzelf verwachten. De Engelse boogschutters maakten bij deze slag geen verschil, iets wat ze bij Poitiers wel hadden gedaan. Sowieso had een regen van pijlen minder impact op voetsoldaten dan op ruiters met onbeschermd paarden. Naast het feit dat voetsoldaten zich beter konden beschermen, liet Du Guesclin zijn troepen dicht op elkaar met de schilden getrokken marcheren, waardoor pijlen weinig tot niets meer uithaalden. De boogschutters sloten zich dan ook maar aan bij het handgevecht, ook wel mêlée genoemd, dat ontstond. Hierin dolven Du Guesclin en zijn troepen uiteindelijk het onderspit.³⁶

De Slag bij Auray zou na jaren strijd een einde brengen aan de Bretonse Successieoorlog. Du Guesclin, gevangen genomen door John Chandos, werd later door Karel V voor 40.000 florijnen vrijgekocht. Karel van Blois sneuvelde op het slagveld. Hiermee was Jan van Montfort de onbetwiste winnaar en zijn rechtsgeldigheid als hertog van Bretagne werd op 12 april 1365 bij Guérande vastgelegd. Jeanne de Penthièvre, de vrouw van Karel van Blois, erkende Jan van Montfort als hertog en mocht in ruil daarvoor haar landgoed in Noord-Bretagne behouden. Toch draaide de schijnbare Engelse overwinning uit op een Franse overwinning. Jan van Montfort lieerde zichzelf aan de Franse koning nadat hij tot hertog benoemd was.³⁷

Thea Beckman beschrijft deze belangrijke slag ook in haar verhaal, maar draait de rol van Du Guesclin compleet om. Aan de vooravond van de slag wordt Du Guesclin naar Parijs geroepen voor een geheime afspraak met Karel V. Deze beveelt hem zijn leenheer Karel van Blois te verraden, omdat hij in het geniep al een verdrag zou hebben gesloten met Jan van Montfort. Du Guesclin gaat in het boek hiermee akkoord en laat zich tijdens de Slag van Auray gemakkelijk gevangen nemen.

³⁵ Vernier, *The Flower of Chivalry*, 77.

³⁶ Sumption, *The Hundred Years War II*, 516-523.

³⁷ Ibidem, 520.

Daarnaast beveelt hij een van zijn compagnons Karel van Blois tijdens het gevecht te doden zodat Jan van Montfort zeker wint.

De Bretonnen die bij aanvang van de slag deserteerden waren waarschijnlijk omgekocht door Jan van Montfort. Er is echter geen bewijs dat Du Guesclin zijn leenheer heeft verraden. De reden voor deze foute weergave kunnen we niet toedichten aan verkeerd bronnengebruik, maar eerder aan het beeld dat Thea Beckman van Du Guesclin wil neerzetten: redder van Bretagne en Frankrijk die boven zijn eigen belangen uitstijgt.

Bertrand du Guesclin in Spanje

De veertiende eeuw was uitermate destructief voor Frankrijk. Naast de plundertochten door de Engelse generaals werd het land tussen 1347 en 1351 ook nog eens geteisterd door de Zwarte Dood, die in sommige steden de helft van de bevolking opeiste. Het verdrag van Brétigny dat een vrede inluidde tussen de Franse en Engelse kroon maakte echter geen einde aan dood en verderf. Het land kwam nu ten prooi te liggen aan plunderende veteranen en huurlingen wier diensten niet langer nodig waren. Zij zouden op eigen houtje het enige waar ze goed in waren voortzetten; geld verdienen aan het plunderen van dorpen, het belegeren van burchten en het verkopen van gevangenen.³⁸

Veel van deze plunderende soldaten waren verenigd in compagnieën die een grootte van meer dan duizend man konden aannemen. Deze *routiers* of *Great Companies* werden vaak aangeduid als zijnde Engelsen, omdat ze vaak dienst hadden gedaan onder de grote generaals zoals John Chandos en compagniekapiteins zoals Hugh de Calverly, die hun zaak verbonden aan die van de Engelse kroon. In werkelijkheid bestonden deze compagnieën uit een mengelmoes van huurlingen uit allerlei streken – Van Gascogne tot Duitsland. Desalniettemin vormden ze een grote plaag voor Frankrijk, dat met de Vrede van Brétigny en het afweren van Karel van Navarra een kans had op herstel.³⁹

Karel V en Peter IV van Aragon onderhandelden in 1365 over een gezamenlijke expeditie tegen Navarra en Gascogne, maar Peter IV wist Karel V te overtuigen dat er eerst een einde moest komen aan het conflict in Castilië. Hendrik van Trastámara, bondgenoot van Peter IV, was verbannen uit Castilië door zijn halfbroer Peter de Wrede, die nu de Castiliaanse troon bezat. Karel V wist Paus Urbanus V van financiering te overtuigen door de expeditie als een kruistocht naar Granada voor te stellen.⁴⁰

³⁸ Fowler, 'Bertrand du Guesclin. Careerist in Arms?', 38.

³⁹ Green, *Edward the Black Prince*, 88.

⁴⁰ Norman Housley, *Crusading and Warfare in Medieval and Renaissance Europe* (Aldershot 2001) XV 275-276.

Peter IV, Karel V en de paus kwamen overeen ieder een bedrag van 100.000 florijnen in te leggen.⁴¹ Karel V stelde Du Guesclin – die al jaren zijn eigen compagnie Bretonnen aanvoerde – aan als hoofd van de expeditie. Du Guesclin wist een groot deel van de compagnieën in Frankrijk in te huren door vermaarde kapiteins zoals Hugh de Calverley te rekruteren. Hugh de Calverley, Bertrand's voormalig tegenstander, zou een groot deel van de compagnieën met zich mee brengen en werd door Du Guesclin als onderbevelhebber aangesteld. Bovendien kwamen Du Guesclin en Calverley overeen hun compagnieën samen te voegen en de opbrengsten van de expeditie te delen.⁴²

De compagnieën verzamelden zich in Zaragoza aan het begin van 1366, maar niet voordat ze in Frankrijk eerst nog extra geld hadden afgedwongen van steden zoals Montpellier en de paus een extra 5.000 florijnen afhandig maakten.⁴³ Ook Thea Beckman beschrijft een scène waarin Du Guesclin geld en de zegen van paus opeist voor zijn troepen. Als blijkt dat de paus dit geld ophaalt door extra belasting te heffen in Avignon stuurt Du Guesclin in het verhaal het geld echter terug. Hij wil het geld uit de schatkisten van de paus, niet van de arme burgers in de steden.⁴⁴

De expeditie ging vervolgens erg voorspoedig. Op 29 maart kon Hendrik van Trastámara in een klooster in de buurt van Burgos al tot Hendrik II van Castilië gekroond worden. Vervolgens werd op 5 mei Toledo veroverd en toen de compagnieën aan het eind van de maand Sevilla ook nog binnenvielen zag Peter de Wrede zich genoodzaakt te vluchten. Du Guesclin ontving van Hendrik II het graafschap waaraan Hendrik zijn naam ontleende – Trastámara, wat onmiddellijk omgezet werd tot een hertogdom. Daarnaast werd hij alvast tot koning van Granada, wat echter nog in Moorse handen was, benoemd.⁴⁵

Zo goed als de veldtocht was verlopen voor Du Guesclin, zo snel zouden de rollen ook weer omgedraaid worden. Peter de Wrede was inmiddels via Portugal naar Gascogne gevlucht en had de hulp van de Prins van Wales ingeroepen, in ruil voor

⁴¹ Housley, *Crusading and Warfare*, XV 275-276.

⁴² Fowler, 'Bertrand du Guesclin. Careerist in Arms?', 39.

⁴³ Housley, *Crusading and Warfare*, XV 276.

⁴⁴ Beckman, *Rad van Fortuin*, 120-126.

⁴⁵ Sumption, *The Hundred Years War II*, 537.

vergoeding van de kosten. De prins zag zelf ook het gevaar in van een Castilië dat de Franse koning goed gezind was. Een jaar eerder had hij Karel V niet in de weg gezeten. Nu besloot hij alsnog in te grijpen.⁴⁶ Veel van de compagniescommandanten die Du Guesclin hadden gediend trokken over de Pyreneeën naar Gascogne en sloten zich bij de prins aan. Ook Hugh de Calverley had bij zijn rekrutering in zijn contract op laten nemen dat hij het contract met Du Guesclin mocht verbreken als zijn voormalige heer hem nodig had.⁴⁷

De situatie zou op slag veranderen voor Hendrik van Trastámara. Aanvankelijk leek Karel van Navarra de Prins van Wales tegen te werken door de bergpassen in de Pyreneeën af te sluiten. Toen Hugh de Calverley in naam van de Prins ten strijde trok tegen Pamplona veranderde Karel van Navarra van gedachten en kwam de weg open te liggen naar Castilië.⁴⁸ Dit verraad van Karel van Navarra wordt echter niet meer omschreven in de boeken van Thea Beckman.

Het leger van de Prins van Wales en Hendrik kwamen op 3 april 1367 bij de plaats Nájera aan de rivier Najerilla tegenover elkaar te staan. Aanvankelijk had Du Guesclin een goed verdedigbare positie ingenomen. De verzwakkende politieke situatie van Hendrik van Trastámara leidde ertoe dat hij de prins snel wilde uitschakelen, en niet wilde wachten tot zijn leger uitgeput was. Hij gaf zijn goede positie op en ging de uitdaging van de Prins aan in het veld. De Slag bij Nájera die vervolgens plaatsvond liep slecht af voor Du Guesclin. Samen met zijn compagnie Bretonnen had hij de voorhoede ingenomen en vochten ze net als bij Auray te voet. Du Guesclin was echter in de minderheid en moest zich al snel overgeven aan John Chandos die hem uitleverde aan de Prins.⁴⁹ Hendrik van Trastámara kon wel ontkomen en vluchtte naar Aragon. Peter de Wrede werd weer tot koning van Castilië gekroond, al zou dit slechts van korte duur zijn.⁵⁰

Zowel de slag als de manier waarop Du Guesclin later is vrijgekomen worden verhaald in het laatste boek van Thea Beckman. Het verhaal dat we kennen over de vrijlating van Du Guesclin komt af van Froissart. Thea Beckman heeft in haar verhaal

⁴⁶ Sumption, *The Hundred Years War II*, 545-546.

⁴⁷ Fowler, 'Bertrand du Guesclin. Careerist in Arms?' 39.

⁴⁸ Stoddard, *Bertrand du Guesclin*, 168-169.

⁴⁹ Richard Barber, *The Life and Campaigns of the Black Prince* (Suffolk 1986) 83.

⁵⁰ Sumption, *The Hundred Years War II*, 546-550.

de versie van Froissart bijna letterlijk overgenomen, inclusief de dialogen. Enkel de manier waarop Du Guesclin de Prins van Wales te spreken krijgt is anders. Thea Beckman vertelt dat Du Guesclin de prins te spreken krijgt omdat hij zich ziek voordoet en de Prins van Wales komt kijken hoe erg de kwaal is. In het verhaal van Froissart is de prins slechts goed gemutst en is hij benieuwd hoe Du Guesclin zich vermaakt. De prins, die aanvankelijk niet van plan was Du Guesclin vrij te laten, werd uiteindelijk door Du Guesclin voor het blok gezet:

Froissart: Now it happened (as I have been informed) that one day, when the prince was in great good humour, he called sir Bertrand du Guesclin, and asked him how he was. "My lord," replied sir Bertrand, "I was never better: I cannot otherwise but be well, for I am, though in prison, the most honoured knight in the world."

"How so?" rejoined the prince.

"They say in France," answered sir Bertrand, "as well as in other countries, that you are so much afraid of me, and have such a dread of my gaining my liberty, that you dare not set me free: and this is my reason for thinking myself so much valued and honoured."

The prince, on hearing these words, thought sir Bertrand had spoken them with such good sense; for in truth, his council were unwilling he should have his liberty, until don Pedro had paid to the prince and his army the money he had engaged to do: he answered, "What, sir Bertrand, do you imagine that we keep you a prisoner for fear of your prowess? By St. George, it is not so; for my good sir, if you will pay one hundred thousand francs, you shall be free."

Sir Bertrand was anxious for his liberty, and now having heard upon what terms he could obtain it, taking the prince at his word, replied, "My lord, through God's will, I will never pay a less sum."⁵¹

Du Guesclin wist zich met een flinke bijdrage van Karel V uiteindelijk vrij te kopen, maar zou zelf uiteindelijk het leeuwendeel betalen. Om een deel van zijn schulden terug te betalen deed hij onder andere dienst in de Provence, onder de hertog van Anjou. Hij wist een leger van tweeduizend man te verzamelen, liet de paus wederom beschermingsgeld betalen en belegerde de vesting Tarascon. Daarna zou hij dieper de Provence intrekken, waarbij hij ook de pauselijke gronden schond. Voor zijn misdaden in de Provence werd Du Guesclin geëxcommuniceerd door de paus, maar noch Cuvelier noch Thea Beckman maken hier een notie van.⁵²

⁵¹ Muhlberger, Steve, 'The Ransom of Bertrand Du Guesclin', *Tales from Froissart* (North Bay 2005).

⁵² Fowler, 'Bertrand du Guesclin. Careerist in Arms?' 37-43.

De herovering van Castilië zou nog een jaar op zich laten wachten. Hoewel Hendrik van Trastámara al beleg had geslagen voor Toledo zou Du Guesclin pas later te hulp schieten, omdat hij gebonden was aan een verdrag dat in november 1368 tussen Hendrik en Karel V werd gesloten. Bij aankomst in Toledo is Du Guesclin samen met Hendrik van Trastámara achter Peter de Wrede aangegaan, terwijl hij een compagnie achterliet om het beleg door te zetten.⁵³ In het werk van Thea Beckman geeft Toledo zich echter over bij de aankomst van Du Guesclin.⁵⁴

Bij het kasteel wist Du Guesclin zijn vijand in te halen. Nadat Hendrik buiten het kasteel een deel van het leger van Peter de Wrede versloeg, verschanste zijn halfbroer zich in het kasteel. Dit was echter niet gebouwd en uitgerust voor een lang beleg. Al snel probeerde Peter de Wrede dan ook een geheim verbond te sluiten met Du Guesclin. Hij trachtte hem om te kopen en beloofde Du Guesclin verschillende stukken land, steden en een grote som geld. Du Guesclin meldde dit bij Hendrik, die hem vervolgens hetzelfde bood.⁵⁵

Du Guesclin zette daarna een val voor Peter de Wrede door zogenaamd in te gaan op zijn aanbod. Peter de Wrede werd uitgenodigd in zijn tent en gevangen gezet. Er ontstond echter een ruzie tussen Peter de Wrede en zijn halfbroer, waarbij Peter de Wrede door messteken het leven liet.⁵⁶

In *Rad van Fortuin* is het de fictieve kleine Robert die Peter de Wrede dood met een worp van zijn dolk. Ook hier belanden Peter de Wrede en Hendrik in een gevecht maar lukt het Peter de Wrede een mes op de keel van Hendrik te zetten. Niemand kan ingrijpen zonder dat Hendriks keel wordt doorgesneden behalve de kleine Robert die zich in de tent verstopt had en van een afstand ongezien toeslaat.⁵⁷

⁵³ Vernier, *The Flower of Chivalry*, 138.

⁵⁴ Beckman, *Het Rad van Fortuin*, 274.

⁵⁵ Stoddard, *Bertrand du Guesclin*, 187-188.

⁵⁶ Fauvier, *La Guerre de Cent Ans*, 310.

⁵⁷ Beckman, *Het Rad van Fortuin*, 307-309.

De Connétable

De Prins van Wales was na afloop van de Spaanse campagne heel wat geld verschuldigd aan de edelen en verschillende compagnie kapiteins onder zijn bevel. De Prins had nooit zijn vergoeding ontvangen van Peter de Wrede, wat ook de reden was dat hij de tweede keer niet ingreep. Hij probeerde meer geld te innen in Aquitanië, maar ontving hier vooral veel weerstand. De Spaanse veldtocht had niks opgeleverd, behalve een Castilië dat nu de Franse troon goedgezind was. Bovendien waren de belastingen vóór zijn veldtocht in Spanje al reden tot morren geweest. Een aantal edelen weigerden dan ook nogmaals belasting te laten heffen en dienden hun beklag in bij Eduard III. Hij gaf echter niet toe, waarna ze terug vielen op Charles V. De Engelse invloed in Frankrijk bleek tanende.⁵⁸

Karel V was het nooit eens geweest met de vredesafspraken die zijn vader, Jan II, in gevangenschap had gemaakt met Eduard III van Engeland, maar als regent had Karel V zich naar de regeling van zijn vader moeten schikken. In 1369 stevenden beide partijen weer af op een oorlog. Eduard III begon zijn titel als koning van Frankrijk weer te gebruiken. Karel V zou in november Aquitanië binnenvallen waarmee de vrede voorgoed voorbij was.⁵⁹

Volgens Cuvelier nam het wat moeite in beslag om Du Guesclin weer terug naar Frankrijk te krijgen. Hij verteld dat er vijf gezanten nodig waren om Du Guesclin over te halen. Du Guesclin had natuurlijk ook veel te verliezen. In Spanje had hij de titel van hertog verkregen en verschillende landerijen. Daarnaast werd hij al de koning van Granada genoemd. Het zou dan ook nog een jaar duren voor Du Guesclin weer terug zou keren naar Frankrijk.

⁵⁸ Vernier, *The Flower of Chivalry*, 147-151.

⁵⁹ Allmand, *The Hundred Years War*, 22.

In juli 1370 keerde Du Guesclin terug naar Frankrijk waar hij zijn bijdrage zou leveren aan de herovering van Aquitane op de Engelsen. Op 2 oktober 1370 werd Du Guesclin door Karel V naar Parijs geroepen waar hij tot het hoge ambt van *connétable* werd benoemd. Volgens de kroniek schrijver Froissart wilde Du Guesclin aanvankelijk het ambt niet op zich nemen omdat hij zichzelf van te lage komaf schatte.

‘Dear Sire and Noble King! I neither wish, nor dare, nor am able, to do contrary to your wishes, but it is true that I am poor and of lowly birth. The office of Constable is so grand and so noble, that he who holds it must lead and command the great even more than the humble. Here are my lords, your brothers, your nephews, and your cousins, who have command of men-at-arms in expeditions; how should I assume to command them? So I pray you to take this office from me, and confer it upon another who will accept it more willingly than I, and who knows better how to perform its duties.’⁶⁰

Karel V was het hier echter niet mee eens en stond erop dat Du Guesclin de titel van *connétable* op zich nam. Met deze titel zou Du Guesclin opperbevelhebber van het Franse leger worden en hoefde hij enkel nog bevelen aan te nemen van de koning zelf. Gek genoeg maakt Thea Beckman van dit voorbeeld geen gebruik in haar verhaal, hoewel ze Du Guesclin in relatie met Karel V toch bescheiden omschrijft. Dit voorbeeld zou perfect bij dat beeld passen, maar het is goed mogelijk dat Thea Beckman niet op de hoogte was van deze passage.

Op 4 december zou Du Guesclin zijn titel als *connétable* meteen waard maken door een invasieleger onder het bevel van Robert Knowles bij Pontvallain te verslaan. De compagnieën waaruit het leger bestond, werden uiteen gedreven en zouden niet meer samenwerken.⁶¹

De jaren waarin Du Guesclin als *connétable* fungeerde zouden goede jaren zijn voor Frankrijk. In 1371 wisten Karel V en Karel van Navarra een verbond te sluiten. In hetzelfde jaar werd ook Jan van Montfort, hertog van Bretagne, door Bretonse edelen het land uitgewerkt. De laatste overwinning van de Prins van Wales was op de velden bij Najéra. Onder leiding van de luitenanten van Karel V zou Du Guesclin vervolgens grote delen van Zuid-West Frankrijk in Franse handen brengen. Ook zou

⁶⁰ Stoddard, *Bertrand du Guesclin*, 200.

⁶¹ Fowler, 'Bertrand du Guesclin. Careerist in Arms, 40.

hij weer dienst doen in Bretagne in 1374 waarbij hij de poging van de Engelsen om hun macht uit te breiden succesvol tegenwerkte. In 1378 vielen de laatste Navarese bolwerken dankzij Du Guesclin in Franse handen.

Du Guesclin was in al deze jaren loyaal geweest aan Karel V totdat deze in 1378 zelf zijn ogen liet vallen op het hertogdom Bretagne wat nog steeds aan Jan van Montfort, oftewel Jan IV, behoorde. Graag zag Karel V dit deel van het huidige Frankrijk bij zijn eigen rijk gevoegd en dacht dat Du Guesclin dé aangewezen persoon was omdat voor elkaar te krijgen. Veel Bretonse edelen sloten zich aan bij de hertog aangezien zij de onafhankelijkheid van Bretagne niet graag verloren zagen gaan. Ook Du Guesclin liet zijn ongenoegen blijken door niet in te grijpen toen Jan IV bij Saint-Malo aan land ging. Hij sloot zelfs een overeenkomst met zijn oude vriend Hugh de Calverley om het niet tot vechten aan te laten komen en hield zo de onafhankelijkheid van Bretagne in stand.⁶²

De dood van Eduard III in 1377 zou een periode van rust inluiden in de Honderdjarige Oorlog. De Prins van Wales, zoon van Eduard III en tegenwoordig bekend als *The Black Prince*, was een jaar eerder gestorven, waardoor Richard II als tienjarige op de Engelse troon kwam. Karel V stierf in 1380, hetzelfde jaar als Du Guesclin, en werd opgevolgd door Karel VI die net als zijn Engelse tegenstander ook voorstander was van vrede boven oorlog.⁶³

Thea Beckman eindigt haar trilogie op het moment dat Du Guesclin net tot *connétable* is benoemd. In haar epiloog omschrijft ze kort nog dat hij deze periode erg succesvol was. Er zijn verschillende redenen te bedenken waarom Thea Beckman zich uiteindelijk niet aan dit onderdeel van Du Guesclins leven heeft gewaagd. Vanuit literair oogpunt zouden de vele overwinningen tot zijn dood in 1380 een behoorlijk repetitief karakter krijgen. Bovendien is het verhaal na drie delen echt af. Frankrijk is weer op de goede weg. De hoofdpersonen in het boek hebben allemaal hun rol in het leven gevonden en beginnen zich eindelijk te vestigen.

Ten derde werd Thea Beckman ook beperkt in haar bronnen. Het werk van Simeon Luce over het leven van Du Guesclin reikt maar tot 1364. De andere delen, die samen het standaardwerk over Du Guesclin moesten vormen, heeft hij nooit

⁶² Fowler, 'Bertrand du Guesclin. Careerist in Arms, 40-43.

⁶³ Allmand, *The Hundred Years War*, 23-24.

kunnen voltooien. Haar andere hoofdbron, het werk van Cuvelier zelf, gaat ook minder diep in op het leven van Du Guesclin in zijn latere jaren. Dit zou te maken kunnen hebben met de dubieuze rol die Du Guesclin in Bretagne speelde.

Het beeld van Du Guesclin

In de verhalen van Thea Beckman wordt Du Guesclin omschreven als een man van het volk. Bij een aanval op de hertog van Lancaster, die op weg was om beleg te slaan op Dinan, verloor Du Guesclin zogenaamd tien van zijn manschappen. Tien teveel, waardoor hij in woede uitbarstte en zijn heraut Matthis afsnauwde. Toch voelt Matthis genegenheid voor zijn kapitein. Thea Beckman laat haar hoofdpersoon zich dan ook het volgende afvragen:

*'Welke andere kapitein in het door oorlog geteisterde Frankrijk maakt zich zó druk over een paar gevallen?'*⁶⁴

Een ander voorbeeld geeft de filantropische eigenschappen die Thea Beckman Du Guesclin toedicht ook goed weer. In haar derde boek laat ze Du Guesclin langs Avignon trekken om daar geld op te eisen bij de paus. Wanneer deze vervolgens aan de eis voldoet door de inwoners van Avignon extra te belasten, stuurt Du Guesclin het geld terug: Hij wil dat het geld direct uit de schatkisten van de paus komt. Dat Du Guesclin zelf niet vies was protectiegeld te eisen en op zijn tocht naar Spanje menig stadje liet betalen, meldt Thea Beckman er echter niet bij.⁶⁵

Daarnaast schildert Thea Beckman Du Guesclin graag af als Franse patriot. Het is echter maar de vraag waar de loyaliteit van Du Guesclin lag. Hij was weliswaar loyaal aan Karel V, maar ook slechts tot op zekere hoogte. Zo zou het Karel V veel moeite kosten Du Guesclin terug naar Frankrijk te halen. In Spanje had Du Guesclin immers zijn geld, land en titels verdiend. Vergeleken daarmee was zijn carrière in Frankrijk minder ver gevorderd.

De veldtocht in Castilië laat duidelijk zien dat de loyaliteit van soldaten en hun aanvoerders grotendeels bepaald werd door de te verkrijgen opbrengsten. Hugh Calvely, een vroegere vijand van Du Guesclin, voegde zich graag bij de Breton. Een veldtocht was immers een mooie kans op eer en oorlogsbuit.

⁶⁴ Beckman, *Triomf van de Verschroeide Aarde*, 32.

⁶⁵ Zie bladzijde 21, voetnoot 40.

Toch werd Du Guesclin in zijn eigen eeuw al gehuldigd als een belangrijk man die Frankrijk vele diensten had bewezen. Denk alleen al aan het grote eerbetoon van Cuvelier in de vorm van zijn *Chanson*. De dood van Bertrand du Guesclin is daarnaast eervol bezongen in een ballade van Eustache Deschamps. Deze dichter aan het Franse Hof heeft Bertrand du Guesclin hoogstwaarschijnlijk tijdens zijn leven gekend. Bovendien is het mogelijk dat Eustache Deschamps zelf mee geweest is op een van Du Guesclins veldtochten. Eustache Deschamps associeerde Du Guesclin zelfs met de *Neuf Preux* of *Negen Besten*; negen legendarische figuren zoals Julius Caesar, Koning David en Koning Arthur.⁶⁶

Du Guesclin heeft volgens Cuvelier nooit leren lezen. Hij kon daarom de militaire werken bekend in zijn tijd, zoals *De Re Militari* van Vegetius, niet gelezen hebben. Zijn succes kwam uit jarenlange praktische ervaring. Hij leerde van mannen, niet van boeken. De verhalen over zijn eigen leven zouden een eeuw later al wel een inspiratie en leerwerk vormen voor de Franse adel.⁶⁷ Het feit dat Du Guesclin niet kon lezen laat Thea Beckman steeds terugkomen. Zo vind de adel in haar boeken Du Guesclin vaak een ongeletterde boer. Bovendien laat Thea Beckman doorschijnen dat Du Guesclin erg onzeker was over het feit dat hij niet kon lezen noch schrijven.

Hoewel Bertrand Du Guesclin uitblonk in wat we vandaag de dag guerrilla oorlogsvoering zouden noemen of het toepassen van *hit & run* tactieken, wordt wel beweerd dat Du Guesclin op het slagveld de mindere was ten aanzien van zijn Engelse rivalen.⁶⁸ Hier valt echter tegenin te gaan, door op de door hem gewonnen slag bij Cocherel te wijzen. Maar ook als we kijken naar Du Guesclin's nederlagen bij Auray en Najéra zien we dat Du Guesclin aanvankelijk een juiste positie innam. De overtuiging van zowel Karel van Blois als Hendrik van Trastámara dat ze de vijand op gelijke grond konden verslaan leidde tot de nederlagen.

Du Guesclin nam met zijn compagnie Bretonnen vaak de voorhoede op het slagveld in, zelfs wanneer hij wist dat de kans op een overwinning klein zou zijn. De

⁶⁶ Deborah M. Sinnreich-Levi (ed.), *Eustache Deschamps, French Courtier-Poet. His Work and His World* (New York 1998) 5-9.

⁶⁷ Philippe Contamine, *War in the Middle Ages* (Oxford 1984) 214-215.

⁶⁸ Jonathan Sumption, 'Letters, Orders and Musters of Bertrand du Guesclin, 1357-1380' *English Historical Review*, 120 (Oxford 2005) 444-445.

voorhoede was de meest eervolle plaats. Toen Hugh de Calverley slechts de reserve in mocht nemen bij de Slag van Najéra diende hij zijn beklag in. Als reserve was geen eer te behalen. Eer is wellicht niet de enige reden geweest tot het innemen van de voorhoede. In de voorhoede kon Du Guesclin ook de tactiek bepalen en beperkte hij het aantal verliezen door een juist slagorde aan te nemen.⁶⁹

De relatie tussen Tiphaine Ragueneel en Bertrand du Guesclin wordt door Thea Beckman wellicht iets mooier afgebeeld dan die werkelijk was. In haar boeken is Du Guesclin ontzettend verlegen in het bijzijn van de geleerde vrouw. Eenmaal met haar getrouwd vormt ze een grote steun voor hem. In het *Chanson* komt echter naar voren dat hij niet in haar voorspellingen geloofde en haar zelfs afsnauwde toen ze hem vóór zijn duel in Rennes alvast de goede afloop liet weten.⁷⁰

Bovendien maakt Thea Beckman geen notitie van het overspel van Du Guesclin. Faucon laat in zijn werk weten dat Du Guesclin tussen de kroning van Hendrik van Trastámara en de nederlaag bij Najéra niet stilzat. Zo pleegde hij overspel met een vrouw die slechts bekend staat als de ‘Lady of Soria’, die hem twee zonen schonk en hem zou vergezellen tot 1370. Du Guesclin heeft zijn zonen nooit erkend, hoewel men daar niet raar van opkeek in die tijd. Dit kan een indicatie zijn dat hij zijn overspel voor de kinderloze Tiphaine heeft willen verbergen. Zij bleef hem vanuit Bretagne onverminderd steunen door het toesturen van geld.⁷¹

Toch liet hij speciaal zijn hart naast zijn vrouw in Dinan begraven, wat aangeeft dat Du Guesclin en Tiphaine een bijzondere band hadden. De rest van zijn lichaam werd overigens opgenomen in het Koninklijke Mausoleum te Saint-Denis waar Karel V enkele maanden later naast hem plaats nam (Zie bijlage II). Een hoge eer voor iemand die als slechts als lage adel ter wereld kwam.

⁶⁹ Allmand, *The Hundred Years War*, 133.

⁷⁰ Vernier, *The Flower of Chivalry*, 54

⁷¹ Ibidem, 107-108.

Conclusie

Cuvelier heeft ons met zijn werk veel informatie verschaft over de held van Frankrijk in de veertiende eeuw, Bertrand du Guesclin. Thea Beckman is daar mooi op ingesprongen en dat heeft ons een aantal leuke jeugdromans opgeleverd. De trilogie van Thea Beckman over de Honderdjarige Oorlog komt goed overeen met de verhalen die we kennen over Du Guesclin. De belangrijke gevechten, belegeringen en duels worden in de boeken omschreven.

Ik heb door een vergelijking van de trilogie, contemporaine bronnen, en moderne werken, het beeld over Du Guesclin proberen te onderzoeken en daarnaast gekeken welke rol hij daadwerkelijk speelde in de Honderdjarige oorlog. Het beeld dat Thea Beckman weergeeft van Du Guesclin sluit aan bij het beeld dat ontstaan is door onder andere het *Chanson* van Cuvelier en het lofgedicht van Eustache Deschamps. De kronieken van Froissart zijn over het algemeen objectiever te noemen, maar ook daar zien we een karakterschets in terug. Het beeld wat uiteindelijk ontstaat, creëert een Du Guesclin die met veel vechtlust en tactisch vernuft wist op te klimmen binnen de wereld van de adel. Dit alles met roem, rijkdom en met name de vrijheid van Frankrijk als doel.

Thea Beckman gaat hiermee verder en voegt er filantropische en wellicht anachronistische aspecten aan toe. Hoewel hij in haar verhalen tegenover de Engelse adel uitermate respectloos en vijandig is, komt Du Guesclin in de trilogie uiterst zorgzaam over voor zijn troepen. Bovendien laat hij de bevolking zogenaamd ongemoeid. Daar komt nog bij dat hij erg veel respect heeft voor Marie Claire, een van de hoofdpersonen, en hij haar als zijn gelijke ziet. Slechts voor het hogere doel, de vrijheid van Frankrijk, laat Thea Beckman Du Guesclin in haar verhaal misdaden plegen.

Het is logisch dat er een hoge mate van moraal aanwezig is in deze jeugdboeken. Het is echter jammer dat er zo een beeld ontstaat van een goudeerlijke, rechtvaardige Du Guesclin, terwijl je hier sterke twijfels bij kunt zetten.. Du Guesclin was juist zo succesvol, omdat bij hem de overwinning centraal stond, en de middelen omdat te bereiken alles behalve vredelievend waren. Daarnaast moeten we vragen

stellen bij Du Guesclins motieven. Hij wordt vooral afgeschilderd als Franse patriot, maar er zijn duidelijke voorbeelden, zoals de slag bij Auray en de Engelse landing in Bretagne, waaruit blijkt dat zijn hart niet alleen bij Frankrijk en de Franse koning lag, maar meer nog bij Bretagne en kameraadschap.

Toch doet dit alles weinig afbreuk aan de uiteindelijke lessen die je uit de trilogie kunt halen. Bij de nodige hoofdstukken licht Thea Beckman toe hoe de situatie er in Frankrijk voorstaat. Na het lezen van de trilogie van Thea Beckman ben je dan ook in grote lijnen op de hoogte wat zich tussen 1346 en 1370 heeft afgespeeld. Niet alleen wat Bertrand du Guesclin betreft, maar over het koninkrijk in zijn geheel.

Wel gaat de werkelijkheid weer verloren wanneer Thea Beckman dieper in gaat op de details, doordat ze de daden van Bertrand du Guesclin aandikt of verandert. In de meeste gevallen levert dit enkele acceptabele veranderingen op, waarbij sommige acties, zoals het vangen van de varkens bij Rennes, aan Bertrand du Guesclin worden toegedicht. In een enkel geval draait Thea Beckman de historische werkelijkheid compleet om, zodat de motieven van Du Guesclin of die van haar hoofdpersonen duidelijker naar voren komen. Het feit dat Du Guesclin Karel van Blois bij Auray zogenaamd verraadt uit landsbelang is hier het beste voorbeeld van.

Du Guesclin speelde weliswaar een belangrijke rol in de Honderdjarige Oorlog, maar deze was in grote mate ook afhankelijk van de samenwerking tussen Du Guesclin en verschillende vorsten. Zo vulden Du Guesclin en Karel V elkaar goed aan. Du Guesclin had in de bossen van Bretagne geleerd zijn vijand toe te takelen zonder zelf schade op te lopen. Karel V had dankzij de nederlagen bij Crécy en Poitiers geleerd strategisch vernuft en overwinning boven ridderlijke eer te stellen. Het succes van Du Guesclin was ook afhankelijk van onverminderd vertrouwen in hem als militair, ondanks verschillende nederlagen. Alleen had Du Guesclin Frankrijk niet kunnen redden.

De heroveringen van Du Guesclin op Engeland zouden in de vijftiende eeuw weer verloren gaan. Het Franse koninkrijk werd verder dan ooit teruggedrongen en schudde op haar grondvesten. Nu was het niet een man van lage adel die het tij deed keren, maar een jonge meid uit Lotharingen, Jeanne D'Arc, wat dit verhaal nog wonderlijker maakt dan dat van Du Guesclin. Het is dan ook niet gek dat het verhaal

van Jeanne D'Arc het belang van Du Guesclin vaak overschaduwde. Toch waren ze beide belangrijk, ieder op hun eigen moment.

Thea Beckman draagt gelukkig bij aan de bekendheid en het belang van Du Guesclin. Zij doet dit op een levendige manier, wat het erg aantrekkelijk maakt. Ondanks de kinderlijke moraal, waardoor Du Guesclin als filantroop wordt afgeschilderd, weet de trilogie een boeiend verhaal te vertellen waar in grote lijnen ook nog echt wat van opgestoken kan worden. Natuurlijk moet je hierbij wel door de fictieve scènes en onwaarheden kunnen prikken – iets waar dit paper hopelijk bij helpt.

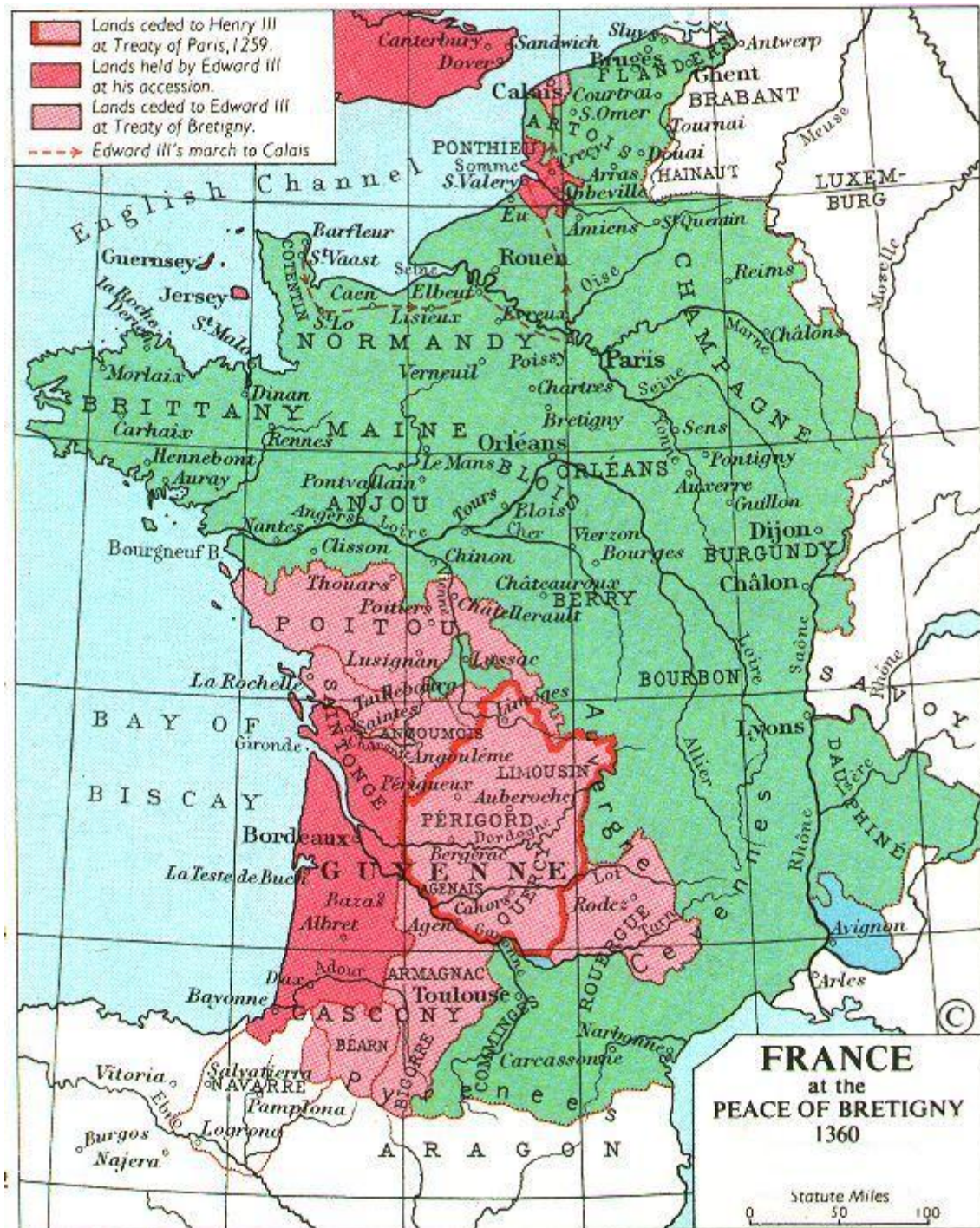
Literatuurlijst

- Allmand, Cristopher, *The Hundred Years War: England and France at War, c.1300-c.1450* (Cambridge 1988).
- Barber, Richard, *The Life and Campaigns of the Black Prince* (Suffolk 1986)
- Beckman, Thea, *Geef me de Ruimte!* (Rotterdam 1997).
- Beckman, Thea, *Triomf van de Verschroeiide Aarde* (Rotterdam 1999).
- Beckman, Thea, *Het rad van fortuin* (Rotterdam 1999).
- Charriere, E., *Chronique de Bertrand du Guesclin par Cuvelier* (Paris 1839).
- Contamine, Philippe, *War in the Middle Ages* (Oxford 1984)
- Curry, Anne E., *Arms, armies and fortifications in the Hundred Years War* (Woodbridge, 1994).
- Favier, Jean, *La Guerre de Cent Ans* (Paris 1981).
- Fowler, Kenneth, 'Bertrand du Guesclin. Careerist in Arms?' *History Today*, 39 (1989) 37-43.
- Green, David, *Edward the Black Prince. Power in Medieval Europe* (Harlow 2007).
- Housley, Norman, *Crusading and Warfare in Medieval and Renaissance Europe* (Aldershot 2001).

- Lemoine, Jean, 'Du Guesclin armé chevalier' *Bibliothèque de l'école des chartes*, 56 (Paris 1895) 84-89.
- M. Sinnreich-Levi, Deborah (ed.), *Eustache Deschamps, French Courtier-Poet. His Work and His World* (New York 1998).
- Muhlberger, Steve, 'The Ransom of Bertrand Du Guesclin', *Tales from Froissart* (North Bay 2005).
- Stoddard, Enoch Vine, *Bertrand du Guesclin: constable of France : his life and times* (Michigan 1980).
- Sumption, Jonathan, *The Hundred Years War I: Trial by Battle* (London 1999).
- Sumption, Jonathan, *The Hundred Years War II: Trial by Fire* (London 2001).
- Sumption, Jonathan, *The Hundred Years War III: Divided Houses* (London 2009).
- Sumption, Jonathan, 'Letters, Orders and Musters of Bertrand du Guesclin, 1357-1380' *English Historical Review*, 120 (Oxford 2005).
- Vernier, Richard, *The Flower of Chivalry: Bertrand Du Guesclin and the Hundred Years War* (Woodbridge 2003).

Bijlagen

Bijlage I – Kaart van Frankrijk na de Vrede van Brétigny.

72

⁷² Internet Medieval Sourcebook, 'France at the Treaty of Brétigny, 1360' (versie 27 maart 2007) <http://www.fordham.edu/halsall/maps/1360france.jpg> (12 juni 2010)

Bijlage II – Grafmonument van Bertrand du Guesclin te Saint-Denis.

73

⁷³ 'Bertrand du Guesclin: Gisant'
<http://duguesclin.romandie.com/get/17090/tombeau-de-bertrand-du-guesclin-saint-denis.jpg> (18 juni 2010).

